

ПРИЛОЗИ

ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, ИСТОРИЈУ И ФОЛКЛОР

ОСНИВАЧ
ПАВЛЕ ПОПОВИЋ

УРЕДНИЦИ
ДИМИТРИЈЕ ВУЧЕНОВ, МИРОСЛАВ ПАНТИЋ
ВЛАДАН НЕДИЋ

КЊИГА ТРИДЕСЕТ ОСМА
СВЕСКА 1—2
1972

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

АКЦЕНАТСКИ ОДНОСИ У ШТОКАВСКИМ ГОВОРИМА У СР СРБИЈИ

1. Иако сви штокавски народни говори у СР Србији нису проучени у доволној мери, данашње стање у науци допушта да се начини синтетичка анализа акценатских односа у тим говорима. Да бих то постигао, сваки сам познати говор упоредио с Вуком и Даничићем а такође сам упоредио и све говоре међу собом. На тај начин добио сам — онолико колико је то допуштала постојећа литература — оптимално могућна обавештења за све говоре о свим релевантним појавама. Примењујем Белићеву акценатску теорију. Да бих у овоме раду уштедео простор, наводим само најкарактеристичније примере. Не обележавам оне фонетске варијанте појединачних гласова које не утичу на акценат.

Пре него што приступим анализи, навешћу литературу којом сам се служио.

I. Синтетички радови: 1) Белић А., *Акценатске студије*, књ. I, Посебна издања СКА XLII, Бгд. 1914, стр. I—VIII + 1—210; 2) Белић А., *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 2: *Речи с конјугацијом*², Бгд. 1962, стр. I—II + 1—214; 3) Белић А., *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1: *Речи са деклинацијом*², Бгд. 1962, стр. I—II + 1—274; 4) Белић А., *Основи историје српскохрватског језика*, I, *Фонетика*, Бгд. 1960, стр. 1—172; 5) Белић А., *О српским или хрватским дијалекшима*, Глас LXXVIII, 60—164; 6) Белић А., *Савремени српскохрватски језик*, I део: *Гласови и акценат*, Бгд. 1948, стр. 1—168; 7) Белић А., *Штокавски дијалекат*, Народна енциклопедија Ст. Станојевића IV, с. в.; 8) Даничић Ђуро, *Српски акценети*, Пос. изд. СКА LVIII, Бгд. 1925, стр. I—XIV + 1—320; 9) Vić P., *Die serbokroatischen Dialekte, ihre Struktur und Entwicklung I*, Mouton and Co, 'S-Gravenhage 1958; 10) Ивић Павле, *Дијалектологија српскохрватског језика (Увод и штокавско наречје)*, Нови Сад 1956/57, стр. 1—220 + Дијалектолошка карта штокавског наречја; 11) Караџић Вук Стеф., *Српски рјечник*³; 12) Магетић Т., *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*², Згб. 1931; 13) Николић Берислав М., *Основи млађе новоштокавске акцентизације*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 1 (Бгд. 1970), стр. 1—122; 14) Николић Берислав М., *Уџбаник за испитивање акцената у штокавским говорима*, ЈФ XXVII, св. 1-2 (Бгд. 1966—1967), стр. 307—336; 15) Ресо Асим, *Osnovi*

akcentologije srpskohrvatskog jezika, изд. Нaučna knjiga (Београд, 1971), стр. 1—180; 16) Роповић I., *Zur heutigen serbokroatischen Vokalquantität*, Wiener slavistisches Jahrbuch IV 97—129; 17) Стевановић М., *Савремени српскохрватски језик*, књ. I, Бгд. 1964, стр. I—X + 1—696; 18) Стевановић М., *Štokavski dijalekat*, Enciklopedija Jugoslavije IV (с. в. *jezik srpskohrvatski*);

II. Радови о источнохерцеговачком дијалекту: 1) Барјактаревић Данило, *Акценат новошазарско-сјеничког говора*, Зборник Филозофског факултета у Приштини, књ. I (Приштина, 1963), стр. 1—148; 2) Николић Берислав М., *Тријићки говор*, СДЗБ XVII, стр. 367—473;

III. Радови о шумадијско-војвођанској дијалекту: 1) Моковљевић Милош С., *Акценатски систем Ђоцерског говора*, Библиотека ЈФ, књ. I (Београд, 1928), стр. I—VIII + 1—112; 2) Николић Берислав М., *Акценатски однос шумадијско-војвођанског дијалекта према косовско-ресавском*, ПКИФ, књ. XXXVI, св. 3-4, стр. 257—274; 3) Николић Берислав М., *Акценатски речник шабачкога говора*, Зб МСФЛ IV—V, стр. 225—234; 4) Николић Берислав М., *Колубарски говор*, СДЗБ XVIII, стр. 1—71; 5) Николић Берислав М., *Мачвански говор*, СДЗБ XVI, стр. 179—314 + карта; 6) Николић Берислав М., *Сремски говор*, СДЗБ XIV, стр. 201—412 + карта; 7) Поповић Иван, *Говор Гостићинаца у свештостим бачких говора као целине*, Пос. изд. САНУ, књ. CDXXV, Одељење литературе и језика, књ. 21 (Београд, 1968), стр. I—VIII + 1—248; 8) Стевовић Игрутић, *Шумадијски говор у Гружи с особитим освртом на акценат*, СДЗБ XVIII, стр. 401—635;

IV. Радови о зетско-јужносанџачком дијалекту: 1) Барјактаревић Данило, *Акценат новошазарско-сјеничког говора*, Зборник Филозофског факултета у Приштини, књ. I (Приштина, 1963), стр. 1—148;

V. Радови о косовско-ресавском дијалекту: 1) Грковић Милица, *Акценат именица у говору села Чумића*, Прилози проучавању језика, књ. 3 (Нови Сад, 1967), стр. 111—140; 2) Грковић Милица, *Акценат Џидева у чумићком говору*, Прилози проучавању језика, књ. 4 (Нови Сад, 1968), стр. 161—167; 3) Грковић Милица, *Неке особине говора села Лукова*, Прилози проучавању језика, књ. 4 (Нови Сад, 1968), стр. 121—131; 4) Елезовић Гл., *Речник косовско-међахиског дијалекта*, СДЗБ IV и VI; 5) Ивић Павле, *О говорима Баната*, ЈФ XVIII, стр. 141—156; 6) Иковић Милош, [Народне йридовејке из Ресаве, у књизи] *Српске народне йридовејке* (уредио Веселин Чакановић), СЕЗБ XLI; passim; 7) Јовић Душан, *Грсјенички говор*, СДЗБ XVII, стр. I—XVI + 1—240; 8) Пецо Асим — Милановић Бранислав, *Ресавски говор*, СДЗБ XVII, стр. 241—366; 9) Пецо др Асим и Милановић Бранислав, *Особине левачког говора*, Анали Филолошког факултета, св. 2, стр. 187—203; 10) Стевановић М., *Извештај о ди-*

јалекајском исјављивању *Међохије*, ГЗСВС VI, стр. 56—69; 11) S t o j a - nović Ljubomir, *Dialektologische Miscellen aus der Gegend von Vrnjci im Kruševacer Kreise*, AfslPh XXV, стр. 212—218;

VI. Радови о призренско-тимочком дијалекту: 1) Белић А., *Дијалекти источне и јужне Србије*, СДЗБ I (Бгд. 1905), стр. I—СХII + 1—715; 2) Белић А., *О дијалекатском материјалу О. Броха*, СДЗБ II, стр. 1—104; 3) Павловић др Миливој, *Говор Јањева*, изд. Матица српска (Нови Сад, 1970), стр. I—IV + 1—210; 4) Павловић Миливој, *Говор Срећечке жупе*, СДЗБ VIII, стр. I—IV + 1—354; 5) Стевановић М., *Баковачки говор*, СДЗБ XI, стр. 1—152.

Икавски говори у северној Бачкој и делови славонских говора у западној Бачкој још нису проучени у довољној мери да би могли бити обухваћени овим синтетичним радом.

2. Оба данас позната говора источногерцеговачког дијалекта у СР Србији, и сјенички и тршићки, имају, разуме се, четвороакценатску систему млађих новоштокавских говора. Тршићки примери типа земљорадник не нарушавају систему: 1) јер су у питању сложенице, 2) јер се говори и земљорадник.

Тако је и у свим познатим говорима шумадијско-војвођанског дијалекта, сем гружанског борачког. У гружанској борачкој је: вđда [јеси ли], ћтац [јесам ли], језика, зима, прилод, Јесировић, вđе, гуњић, Кдовљка, дама, алб, зачеле.

Новопазарски говор, као део зетско-јужносанџачког дијалекта, нема четвороакценатску систему Вуковог и Даничићевог типа, већ је у њему: вđда [не могу ти], образ, обрада, горишћи [дам сам му], народ, ойласићијо, воде, велиш, везиља, снуба, кадифом.

Сложене су прилике у косовско-ресавском. Засад су познати ови типови:

1) вршачко-белопрекваренски: вđда [висок ћи], ђиток, ђресиће, глава [дам сам], народ, седи, ђедесећи, ојаниће, синова, ђрим, ђишће;

2) чумићки: вđда [узми је = јзми је, говори јој = говори јој], ђиток, врзина, глава, народ, најдда, воде, војник, девојка, главе = главе, сећом, кључева = кључева;

3) ресавски: село [спорадично: ђак, сантхи: ђни га = ђак је], ћтац [спорадично: какигђи], ојишили, даме [сантхи: ђукли су га], викат [спорадично: геђи], љайшио (ранили), лежи = ђишо, младић = = овем, девојке, зајреће = дана, алб = ђушем = душом, расијанку;

4) трстенички: земља [спорадично: седе, сантхи: жена е = ђоћи га], ћтац [спорадично: овам, ђитогђи, комедани, Шавран Мала], косица, лице [спорадично: грди, сантхи: сијаће се], народ [сантхи: ђујсан ми], садница [Недељковић = Недељковић], жене = ђишо, Јован = ђечем, преградим, главе (главе), заклон = главом (вучем), загријемо;

5) топлички луковски: *вđда, ћубок (довес), ћућрија, глава, ћброд, нафанио, жели, јунак, колевка, душа, ренем;*

6) косовско-метохијски: *земља [спорадично: сломј, сантхи: земља га = одрају], ћечай, кондиче, рука [спорадично: ћоб, сантхи: ћражији га], гуљаш, Савеша, нога = ноге, Јордан = идем, ћејсцица, руке, Јордан = ћресем, извршијмо.*

Четири су основна типа у призренско-тимочком:

1) тимочко-лужнички: *ора, Тимок, волови, глава, гредељ, ћубови, ћечу, весијан, девојка, вучу, живијим;*

2) врањански. Акценат је устаљен на пенултими: *вђда [аор. донесоб], ћубок, душа [аор. ћроћб], руџак, ћреџери, седим, живи, облечем. Белић каже да ова појава „спорадички допира чак до Ниша па и даље на север“ (ДИЈС LXV). У питању је утицај македонског језика (286—287). Трагова ове појаве има и у ђаковачком говору.*

3) говор Сретечке жупе. У двосложним речима акценат је на почетном слогу: *вђда, глава, викай. У тросложним и вишесложним речима акценат је на слогу трећем од kraja: сакријена, Јована, казала, брујже. За устаљивање акцента на слогу трећем од kraja карактеристични су и случајеви: благосов — благосови, добро јујро, вучја кожа, куде идеши, дадиши ги — дадиши. Мил. Павловић је у праву што устаљивање акцента на слогу трећем од kraja тумачи македонским утицајем (Миливој Павловић, Говор Сретечке жупе, СДЗБ VIII (1—354) 148—149).*

4) јањевски говор представља непреврелу мешавину косовско-ресавског и призренско-тимочког дијалекта.

3. Кановачко дуљење имају ови говори: 1) од шумадијско-војводањских — говори око Космаја и Букуље; 2) од косовско-ресавских — говори у источној Шумадији, у вршачком kraju и нека белопркванска села (*сесира, језик*).

4. У штокавским говорима у СР Србији постоје ови акценти:

1) у источнохерцеговачком дијалекту: а) дуги силазни (‘) (град); б) кратки силазни (‘) (градови); в) дуги узлазни (‘) (глава); г) кратки узлазни (‘) (село). Распоред акцената у појединим слоговима у речи исти је као код Вука и Даничића;

2) тако је и у већини говора шумадијско-војводањског дијалекта. Једино је у гружанској борачкој распоред нешто друкчији него код Вука и Даничића, о чему в. т. 2. овога рада;

3) и у новопазарском говору постоје сва четири поменута акцента, али је и овде њихов распоред нешто друкчији него код Вука и Даничића, о чему в. т. 2. овога рада;

4) у косовско-ресавском дијалекту постоје ови акценти: а) дуги силазни (‘); б) кратки силазни (‘); в) дуги узлазни (‘) (овај последњи карактеристика је северних и централних говора и везан је већином за пенултиму).

Јовићева монографија омогућава да се за трстенички говор, дакле за централну зону, дају још неке, и то врло прецизне напомене.

Прво. Углавном за Жупу и Копаоник карактеристичан је, као позициона варијанта (^), акценат (~), сличан метатонијском акуту. Јавља се само на иницијалним и медијалним слоговима, пре свега у слушајевима кад и метатонијски акут; дакле: *râdim* = *râdi*, *îrgîrâdim* = *urâdim* и сл. Но, како је Јовић овај акценат слушао и у позицијама у којима се иначе не јавља метатонијски акут, он тачно претпоставља да је „тенденција за уједначавањем система комбинована делимично са очуваним фонетском разликом ~ и ^ потпомогла да се увећа број речи са овим специфичним акцентом“ (СДЗБ XVII 30).

Друго. Као фонетску варијанту акцента (^) Јовић засведочава акценат (') и то не само у слушајевима као што су: *zëmlja* = *zëmља*, *ðîtaç* = *đîtaç*, већ и у слушајевима као што су: *shûma* = *шұма*, *glëdam* = *глëдам*.

Треће. Спорадично се јавља и експираторни акценат, карактеристичан иначе за призренско-тимочки дијалекат, под чијим утицајем и долази овде;

5) Белић каже да је акценат призренско-тимочког дијалекта „експираторан: један се слог *ио* јачини гласа истиче међу осталим“ (ДИЈС 271). Овај акценат Белић бележи истим знаком „којим се сличан акценат бележи у руском језику“ (ДИЈС 273), тј. (''). Тај сам начин бележења усвојио и у овоме раду.

5. Прилике у вези са дуљењем вокала у слоговима са силазном интонацијом које затварају сонанти после којих долази слог који почиње сугласником — могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

a) сјенички: *cîñârci*, *zële* = *zéљe*, *sûncë*;

b) тршићки: *Tûrci*, *zdrâvљe*, *sûncë*;

2) шумадијско-војвођански дијалекат: *Tûrci*, *zdrâvљe*, *sûncë*. У борачком је забележено и: *Bôrča* (ген. јдн. од *Bôrča*);

3) новопазарски — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијалекат: *Pomorâvљe*, *grâňe*, *sûncë*;

5) у призренско-тимочком скраћени су сви дуги слогови.

6. Прилике у вези са дуљењем код именица ср. р. на -je у којих се завршни сугласник основе јотује пред овим наставком — могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

a) сјенички: *snôjîje* = *snôjîje*;

b) тршићки: *gvôjkîje*, *grôjkîje*;

2) шумадијско-војвођански дијалекат: *grôjkîje*, *snôjîje*;

3) новопазарски — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски: *грбзђе* (и сл.), *сндиље*, али је у трстеничком: *грбље* = *грбље*;

5) у призренско-тимочком скраћени су сви дуги слогови.

7. Дуго вокално *р* не скраћује се ни у једном штокавском говору у СР Србији, сем призренско-тимочког, где су скраћени сви дуги слогови.

8. У вези с неакцентованим дужинама треба рећи ово:

1) Источнохерцговачки дијалекат.

а) У сјеничком говору добро се чувају дужине после акцената.

б) У тршићком говору у некојим позицијама долази до скраћивања Даничићевих неакцентованих дужина. О условима који доводе до скраћивања в. у мојој књизи *Основи млађе новоштокавске акцентуације*, стр. 101—102. Схема је ова: *ѝмā* — *ѝзмислѝ* = *ѝзмислѝ* — *јùнàк* — *ѝмàм* — *вѝногràд* — *ѝзмислѝм* — *đòглàвníк* — *брéсíослѝцà* = = *брéсíослѝцà* — *ѝрèдë* — *ѝйсѝтайјù* = *ѝйсѝтайјù* — *лóйбë* — *зýмòм* — *на-редníк* — *вáрниçòм* — *вáрниçà* = *вáрниçà* — *ѝррéсéмо* — *гáшалàйçà* = *гáшалàйçà* — *сјéйí* = *сјéйí* — *ћèлавí* = *ћèлавí* — *гòлùб* — *мíслѝм* — *вé-ренíк* — *ћèлавíм* = *ћèлавíм* — *đòбрùчà* = *đòбрùчà* — *Вòйничаčанка* — *йíшиë* = = *кáжë* — *йùнñик* — *рàдим* — *вràбàцà* = *вràбàцà*.

2) И у шумадијско-војвођанском дијалекту постоји позиционо скраћивање неких (не свих!) Даничићевих неакцентованих дужина. То скраћивање није у подједнакој мери захватило све шумадијско-војвођанске говоре. Најрадикалнији су у скраћивању неакцентованих дужина бачки и банатски говори. У западном Срему дужине се боље чувају него у источном, а у Мачви и Колубари боље него у западном Срему (при чему су прилике у Мачви и Колубари приближно исте). Прелаз од једног говора ка другом врло је поступан. Фонетски услови који доводе до скраћивања исти су у свим овим говорима. О тим условима в. код мене на наведеном месту.

Као екстремне, схематски ћу приказати прилике у североисточном Срему и Мачви.

а) североисточни Срем: *вòдë*(*ѝмà*) — *лàтијë* — *сòкàк* — *ѝдëм* — *вѝногràд* — *рàзмислѝм* — *ѝзвàдëй* — *вѝногràдà* — *сìпráнë* (*кòњà*) — *дáвајù* — *йàцов* — *глáвòм* — *лéчëне* — *вìшиëмо* — *и(з) Шáшинаçà* — *гàзë* — *јàбуке* — *мëсëц* — *жàлëм* — *Мìлорàд* — *յùдàйта* — *фèбруvàra* — *рëши* — *йàзñик* — *рàдим* — *вràбàцà*.

б) Мачва: *зòрë* (*ѝмà*) — *наñадà* (*đòлазë*, *đòрë*) — *йàсùль* — *ѝмàм* — *чòбанчàд* — *дчиcíйм* (*дчиcáвëм*, *йòсеjëши*) — *зàгrнëм* — *вèчëрàмò* — *зýмë* (*руkë*, *Дрýнë*) — *свирајù* — *двáнëс* — *жëвëм* — *наредníк* — *йràшëне* — *Слéйчевчáни* — *вùнë* = *вòдë* = *йgrà* — *дийјë* — *бàдњàк* — *жëнàм* = *йùшкòм* = *сéјëши* — *Вòйдовdàн* — *đбуjëши* — *đràjä* — *чàрлакàле*

(кїселимо) — күћа (кблă) — ўрђеник (*шрђенјак*) — сїрёмийш — врдшило (*Глүшиљ*).

3) У новопазарском говору добро се чувају послекценатске неакцентоване дужине као и оне које се налазе непосредно испред силазних акцената.

4) У косовско-ресавском дијалекту скраћене су све послекценатске неакцентоване дужине, док се оне непосредно испред силазних акцената чувају. Једино је А. Белић у левачком констатовао скраћивање неакцентоване дужине и непосредно испред акцента у позицији *снагे* (*Акценатске студије I* 26).

5) У призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови. Додуше, Белић обавештава да овај дијалекат има нове дужине настале контракцијом (*смеш : смёје се*) (*ДИЈС*, стр. 273—274, 133, 129), али истиче да се често скраћују и оне: *не смé* (нав. дело, 133).

9. У вези с квантитетом презентског наставка код глагола типа *шрे�сши* схема је ова:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

- a) сјенички: *шресем*;
- б) тршићки: *шресемо*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *шресем*;

3) новопазарски говор: *шресем*;

4) косовско-ресавски дијал.: *зебем*, *шресемо* (трстенички говор);

5) у призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови.

10. У вези с квантитетом презентског наставка код глагола типа *вїши* схема је ова:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

- a) сјенички: *бдем*;
- б) тршићки: *брїјё се*;

2) шумадијско-војвођански: *йїјем* (поцерски);

3) новопазарски говор: *бдем*;

4) косовско-ресавски дијал.: *йовїјем* (трстенички);

5) у призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови.

11. У штокавским говорима у СР Србији постоје у извесном броју категорија старе дужине којих нема код Вука и Даничића.

Постоје разлике између поједињих говора:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

- а) сјенички: *вилама*, — гиздāв, јзāн, кийињаc(ш), гољаи, — креснūй, гледаи, сесириши;
- б) тршићки: као код Вука;
- 2) шумадијско-војвођански дијалекат:
- а) војвођански говори: *вилама* (њивама) — гарав кийињаси, — гинуи, свиши, грabiши;
- б) мачвански, поцерски и тамнавски — као код Вука;
- в) колубарски говор:
- а) Бранковина (север): -āма = -ама, -ав, -аси, -нуи, -аи, -и;
- б) Дивци: -āма = -ама, -āв = -ав, -аси = -аси, -нуи, -аи, -и;
- γ) Пећница (југ): -āма = -ама, -āв = -ав, -аси = -аси, -нуи = -нуи, -аи = -аи, -и = -и;
- г) груженски борачки: -āма = -ама, -āв, -аси, -нуи, -аи, -и;
- 3) новопазарски говор: као у сјеничком;
- 4) косовско-ресавски дијал. нема ових дужина (објашњење в. у т. 8);
- 5) у призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови.

12. У вези с квантитетом наставка -у у 3. л. мн. имперфекта обавештења су ова:

- 1) источнохерцеговачки дијалекат:
- а) сјенички: *шрецай*;
- б) у тршићком нема овог облика;
- 2) у већини говора шумадијско-војвођанског дијалекта нема овога облика. Једино Стевовић за груженски борачки засведочава: *сгјај*;
- 3) новопазарски говор: *шресай*;
- 4) у косовско-ресавском дијалекту овај је наставак кратак;
- 5) у призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови.

13. У 3. л. мн. аориста наставак -е је кратак у свим данас познатим штокавским говорима у СР Србији.

14. Једино је у сјеничком и новопазарском дуг наставак у трпном приједу типа: *кренула*.

15. У већини говора више је категорија са дуљењем пред сонантом него у књижевном језику. Говори се не слажу увек међу собом:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *кћерин*, *ковачев*, *јунаков* (али: *лијов*); само је: *један*, *човеком*;

б) тршићки: *његов*, *какав*, *ђедов*, *очев*, *Драгин*, *један* = *један*, *йућом*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *бундева*, *барјачић*, *кандило*, *короб*, *гребель*, *кријел*, *ћилим*, *организам*, *Јован* = *Јован*, *Вукашин*, *заклон*, *коњ*, *шебер*, *Пријавор*, *његов*, *какав*, *Драгин*, *дуков*, *очев*, *бреситов*, *ианиљив*, *гологлав*, *тијан*, *црвен*, *један*, *чамџом*, *јесам*, *нисам*, *йлешен*;

3) новопазарски говор: *барјачић*, *кандило*, *кћерин*, *берачев*, *јунаков*;

4) косовско-ресавски дијал.: *бундева*, *барјачић*, *кандило*, *короб*, *гребель*, *кријел*, *ћилим*, *Милан(-ана)* = *Милан(-а)*, *Вукашин(-иња)*, *заклон*, *коњ* = *коњ*, *шебер*, *Пријавор*, *оваку* = *оваку*, *снажин*, *момков*, *младићев*, *бреситов*, *ианиљив*, *гологлав*, *тијан*, *црвен*, *један*, *чештвртићем*, *нисам*, *несам*, *йлешен*, *снажен*;

5) у призренско-тимочком скраћени су сви дуги слогови.

16. Треба указати још на ова дуљења:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *чесишијоси* [зафалнос(и)], *мени* = *мени*, *марљивија*, *данас*, *вдијо*;

б) тршићки: *Брњчани*, *дуба* (ном. *јдн.*), *йоднє* (ном. *јдн.*), *очију*, *майерє*, *майером*, *радоси*, *мени*, *даль* (= адв.), *данас*, *вдиј*, *рекли су*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *народ*, *налог*, *свједок*, *мангуј*, *висок* (Мачва), *богај*, *песковиј*, *иенцијрић* = *кайушић*, *косибиц*, *дуба*, *йоднє*, *радоси* = *дужносити*, *Мачвани*, *машерє*, *нђић* (*ноћић*), *очију* (Колубара и: *очију*), *мени* (ген.-ак.), *старији*, *данас*, *дилье*, *ђе* (3. л. мн. през.), *оженио*, *рекли су*;

3) новопазарски говор: *чесишијоси* [зафалнос(и)], *мени*, *здравија*, *данас*, *ойласијо*;

4) косовско-ресавски дијалекат: *народ* = *народ*, *налог*, *свједок*, *мангуј*, *висок*, *богај*, *песковиј*, *језичић* = *језичић*, *дубо* (К-М), *радоси*, *нђић*, *гостију* = *гостију*, *мени*, *здравиј* = *главниј* (али: *стареа*), *данас* = *данас*, *задобио*;

5) у призренско-тимочком скраћени су сви дуги слогови.

17. Преношење акцента с именица на проклитику најдоследније је у говорима источнохерцеговачког дијалекта, мада се у тршићком срећу и примери као у *мàгаџину* и сл. Са глагола се на негацију *не* акц. доследно преноси.

Иако је у шумадијско-вођанском дијалекту преношење акцента на проклитику жива појава, у вези с именицама јављају се и примери с непренесеним акцентом: *на росу* — *на кòсу*, *зà грàну* — *за зàму*, *уза зàд* — *у грàд*, *у коло* — *йреко лèйта*, *у нòћ* — *за сòб*, *у йомòћ* — *у йомòћ*, *у бা�ши* — *у школи* и сл. Са глагола се, међутим, на негацију *не* акценат доследно преноси, што треба тумачити присном семантичком везом глагола и негације: *нè идë* = *нè иде*, *нè знàм* и сл. У вези са глаголима тако је, рекосмо, и у источнохерцеговачком.

У новопазарском говору постоји само прасловенско преношење акцента с именица и, према Барјактаревићевој студији, мање је доследно него у сјеничком.

Када је реч о косовско-ресавском дијалекту, Јовић, нпр., истиче да је преношење акцента на проклитику врло ограничено. У вези с именицама и заменицама наводи само факултативне примере и то у ограниченом броју: *нàводу* — *на вòду*, *у главу* — *у глáву*, *нàноге* — *на нòге*, *у руке* — *у рùке*, *увис* — *у вíс*, *унос* — *у нòс*, *нàнòћ* — *на нòћ*, *нàйамеј* — *на љàмей*, *йрèдоко* — *йрèдòко*, *ујућро* — *у јùћро*, *нìзбрðо* — *нiz бðро*; *измеђùсебе* — *између сèбе*. У вези с прилозима наводи и факултативне и доследне: а) факултативни: *удесно* — *у дèсно*, *нàсуво* — *на сùво*; б) доследни: *кìльо џ ìо*. У вези са глаголима наводи само то да се акценат са глагола *знàти* доследно преноси на негацију *не* у примерима као: *нè знам* и сл., а са глагола *бити* у кондиционалу *нè би*.

У чумићком се акценат с именица чешће преноси на проклитику.

И у призренско-тимочком дијалекту јавља се само прасловенско преношење акцента с именица на проклитику: *нà воду*, *нà планину*, *исиòд главу*, *у руке*, *зà враи*, *у госàти*, *у йоље*, *нìз брðо*, *нà љамеј* и сл. Али у Белићевој студији има и примера с непренесеним акцентом.

18. О осталим појавама у вези с проклизом може се рећи ово:

- 1) источнохерцеговачки дијалекат:
 - а) сјенички: а) *мèне* = *мèне* (*кòд мене*); б) *мòј бràйе*;
 - б) тршићки: а) *мèнë* — *кòд мене* = *код мèнë* — *мèни* — *о мèни*;
 - в) *ðòд овог*; г) *двà мèшра*;
- 2) шумадијско-вођански дијалекат: а) *мèнë* — *кòд мене* = *код мèнë* — *мèни* — *о мèни*; б) *двàј* — *двàј* — *ðòд овог* — *нà ову*; в) нема преношења типа у добричаш; г) *сiòб ёкшàра* (Срем, Мачва) — *сiòб ёкшàра* (спорадично у Ваљевској Колубари);
- 3) новопазарски говор: а) *мèне*; б) *овàд*; в) *мòј бràйе*;

4) косовско-ресавски дијалекат: а) између себе == између сеbe (трстенички); б) код овиме күћи (трстенички); в) нема преношења типа у добрич; г) нема преношења типа сиб ёкшараш;

5) призренско-тимочки дијалекат: а) за мене; б) на овјаа свеј.

19. Прилике у лок. јдн. именица м. р. са сугласничком основом, и то оних које у осталим зависним падежима у јдн. имају на почетном слогу (^) или (^') и не означавају живо биће — могу се овако представити схематски:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: класу = цвѣту = цвѣту — добрѹ — бѹру — гđору — ѿрсїу;

б) тршићки: грáду — смíслу — месéцу — обичају = дбичају — рòку — говору — ѿрсїу = на ѿрагу — мòзгу;

2) у већини говора шумадијско-војвођанског дијекта: грáду — смíслу (смíслу) — месéцу = мëсëцу — обичају = ѻдложају — бѹју = на крају — камену = кàмену — рàшу = ѹ рашу. У гружанској борачкој: глáсу = глáсу — месéцу — дбагајају — бѹју — гđору — рàшу. Карактеристично је да се у гружанској борачкој код типа глáс акц. (^) јавља и у другим зависним падежима: из снëга;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: грáду — у ваздју — кàмену. Локативни акц. пренет је и у остале зависне падеже у јдн.: брка — ваздја;

б) чумићки: глáсу = глáсу — кàмену (камену) — случају = слућају. Остали зависни падежи: вёка = вёка — чёмера = чемера — слућаја = случáја;

5) У призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деклинација, али је карактеристично да се у бројним конструкцијама јавља акц. два дъна поред дъна.

20. Прилике у ном. мн. именица м. р. са сугласничком основом, и то оних које у осталим зависним падежима у јдн. имају на почетном слогу (^) или (^'), могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: брци — бàнови = бòлови — дбрѹчи;

б) тршићки: дани — бркови — дéлови;

2) шумадијско-војвођански дијал: дани — грáдови — грбздови — дйнáри (динáри) — ѹјáци (ујáци);

3) новопазарски говор — као сјенички (једино се поред бòлови говори и бблòви);

4) косовско-ресавски:

а) трстенички: *мрѣви* — *дѣни* = *дѣнови* — *грађови*. Ако сам добро разумео Јовића, у трстеничком је говору: *сїрўкѣви* (СДЗБ XVII, 89);

б) чумићки: *мрѣви* = *дѣни* = *дѣни* — *глѣсови* — *сїрўкови* = *сїрўкѣви* — *слѹчаји* = *слѹчајеви*;

5) призренско-тимочки дијал.: *зѹби* — *грађови*.

21. Прилике у ген. мн. истих ових именица м. р. са сугласничком основом могу се овако схематски представити:

1) источноХерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *брѣкѣ* — *брѣкѣвѣ* = *дарѣвѣ* — *ðбрѣчѣ* — *гѣвранѣвѣ* — *бѣсенѣвѣ*;

б) тршићки: *дѣна* — *месѣцѣ* — *йилѣћа* = *йилѣћа* — *йријаћѣља* — *брѣгѣвѣ* — *брѣгѣвѣ* — *лакићѣвѣ* — *каменѣвѣ* — *дѣлѣва*;

2) шумадијско-вођански дијал.: *дѣна* — *брѣгѣвѣ* = *брѣгѣвѣ* — *рѣдѣвѣ* — *дѣнара* = *динѣра* — *ујакѣ* (*ујакѣ*) — *голубѣвѣ* (*гѣлубѣвѣ*);

3) новопазарски говор — као сјенички (само је овде: *брѣкѣ*);

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *мрѣви* = *мрѣви* — *дѣна* = *данѣвѣ* — *грађовѣ* = *градѣвѣ* — *гѣврана* = *гѣвранѣвѣ*. Ако сам добро разумео Јовића, у трстеничком је говору: *сїрўкѣва* = *сїрўкова*;

б) чумићки: *дѣна* = *дѣна* = *дѣни* = *дѣни* — *мѹжѣева* = *мѹжѣева* — *вѣкова* = *вѣкѣва* — *дѣнара* = *динѣра* = *динѣра* — *слѹчајева* = *слѹчајевѣ* = *слѹчајевѣ*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деклинација.

22. Прилике у дат.-инстр.-лок. мн. истих ових именица м. р. са сугласничком основом могу се овако схематски представити:

1) источноХерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *брѣцима* — *бѣновима* = *класдивима* — *ðбрѣчима* — *гѣврановима* — *бѣсеновима*;

б) тршићки: *зѹбима* — *нѣкѣтима* — *йријаћѣљима* — *йилѣћима* — *брѣгдивима* — *голубѣвима* — *рогдивима* — *дуварѣвима* — *каменѣвима* — *јѣжевима*;

2) шумадијско-вођански дијал.: *зѹбима* — *дѣнима* — *брѣкѣвима* (*брѣговима*) — *грољевима* — *йашњаџима* = *йашњаџима* — *динѣрима* = *дѣнѣрима* — *ујаџима* = *ујаџима* — *голубѣвима* (*гѣлубовима*);

3) новопазарски говор — као сјенички, сем што није засведочен акц. *класдивима* и што се, сагласно акцентуацијском типу, говори: *брѣцима*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *мрѣйма* — *дѣнима* = *дановѣма* = *дањо-вима* — *градовима* = *грађовима* — *ѓавранима* = *ѓаврановима*. Ако сам добро разумео Јовића, у трстеничком је говору: *сѣрѣкѣвима*;

б) чумићки: *дѣнима* = *дањима* = *дѣнима* — *градовима* = *гра-довима* — *воїшњацима* = *воїшњацима* = *воїшњацима*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деклинација.

23. Прилике у мн. Даничићевог типа *րâk* могу се овако схематски представити:

1) источножерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *клинови* — *клињбâ* — *клиновима*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *свайбови* — *сваїббâ* = *рâйбова* — *сваїбвима* = *рâйбовима*;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: ген. *раковâ* = *րâкова* — дат.-инстр. *ракбѣма* = *րâковима*;

б) чумићки: *свайбови* = *зейбови* = *зейбви* — *свайбова* = *сваїббâ* — *свайбовима* = *сваїбвима* = *сваїбвима*;

5) призренско-тимочки дијал.: *зéйбови*.

24. Прилике у множинским облицима Даничићевог типа *сѣрѣц* могу се овако схематски представити:

1) источножерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *жуљеви* — *жуљевима*;

б) тршићки: *сѣрѣчеви* — *сѣрѣббâ*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *гүњеви* (*бїк-кови*) — *сѣрѣчёва* (*сѣрѣчёвâ* = *бїкбâ*) — *ножевима* (*биковима* = *бїк-ковима*);

3) новопазарски говор: *жуљеви* — *жуљевима*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *кључеви* — *кључёва* — *кључевима*;

б) чумићки: *кључеви* = *кључёви* — *кључева* = *кључёва* — *кључевима* = *кључёвима*;

5) призренско-тимочки дијал.: *кључёви*, *йуїбви*.

25. Прилике у множинским облицима типа *лðнац* — *лónца* могу се овако схематски представити:

1) источножерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *лðници* — *лðнацâ* — *лðнима*;

2) у већини говора шумадијско-војводанског дијал. је: лонци — лонака — лонцима а у гружанској борачкој забележен је ген. мн. лонака = лонака;

3) новопазарски говор: лонци — лонака — лонцима;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: лонци — лонака = лонака — лонцима = лончијима;

б) чумићки: лонци — лонака = лонака — лонцима. У чумићком овај именица у ном. јдн. гласи: лонак = лонак.

26. Од именице венац и сл. ном. мн. гласи:

1) источњохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: ланци;

б) тршићки: веници;

2) у већини говора шумад.-војводиј. дијал. је веници а у гружанској борачкој: веници = веници;

3) новопазарски говор — као сјенички;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: веници = веници;

б) чумићки: веници (исп.: венаца = венаца = венака — веницима).

27. Ген. мн. именица т. добијак и сл. гласи:

1) источњохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: Моравац;

б) тршићки: врбака;

2) шумадијско-војводански дијал.:

а) мачвански: Шипашараца;

б) гружански борачки: добијака;

3) новопазарски говор: Јлашићвака;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: Јажльвача;

б) чумићки: комараца = комарда.

28. Ген. мн. именица т. народ гласи:

1) источњохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: народ;

2) шумад.-војводиј. дијал.: народа;

3) новопазарски говор: народ;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: гајана;

б) чумићки: љенџера = љенџера.

29. Ни у једном данас познатом штокавском говору у СР Србији није констатована у лок. јдн. именица средњег рода са силазним акцентом на основи — промена силазног акцента у узлазни.

30. Прилике у множинским облицима именица ср. р. с - о и - е у ном јдн. и са силазним акцентом на почетном слогу у јдн. могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички:

α) ном. мн.: бѣдра — мѣста — сѣна (само је код ове именице констатована промена);

β) ген. мн.: грѣбља (ном. јдн. грѣбље) — мѣстѣ — сѣнѣ (само код ове именице);

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: бѣдрима — мѣстима — сѣнима (само код ове именице).

б) тршићки:

α) ном. мн.: ђола — бѣда — сијена;

β) ген. мн.: звѣна — мјестића;

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: ђольима — мјестићима;

2) а) У већини говора шумад.-војвођ. дијал. је:

α) ном. мн.: ђола — жија — сѣна;

β) ген. мн.: жија — сѣнѣ;

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: жијима;

б) у груженском борачком је:

α) ном. мн.: звѣна — дѣва = жија — сѣна = сѣнѣ;

β) ген. мн.: звѣна = звѣна — жија = жија — сѣна = сѣнѣ;

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: звѣнима = звѣнима, жијима =

= жијима, сѣнима = сѣнѣма;

3) новопазарски говор:

α) ном. мн.: бѣдра — мѣста — сѣна (само ова им.);

β) ген. мн.: грѣбља (ном. јдн. грѣбље) — мѣстѣ — сѣнѣ (само ова им.);

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: бѣдрима — мѣстима — сѣнима;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички:

α) ген. мн.: зрнѣ — јућарѣ;

β) дат.-инстр.-лок. мн.: жијима — зрнима = зрнми — јућрима;

б) чумићки:

α) ном. мн.: бѣдра = звѣна — бѣда — сѣна;

β) ген. мн.: бѣдара = бѣдара = бѣдѣра = звѣна = звѣна — бѣда = бѣдѣра — сѣна = сѣнѣ — језера = језѣра;

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: бѣдрима = звѣнима = звѣнима — сѣнима = сѣнѣма;

- 5) призренско-тимочки дијал.:
 а) ном. мн.: звона — дрва — сена.

31. Прилике у множинским облицима именица ср. р. које у јдн. имају на разним слоговима (') или (') могу се схематски овако приказати:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
- а) сјенички: села, — сёла — ћедилда — зачеља, — сёлами;
- б) тршићки: села — ребра, — сёла — ребара, — сёлами — ребрима;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.: села — гудала, — сёла — гудала, — сёлами — гудалима;
- 3) новопазарски говор — као у сјеничком;
- 4) косовско-ресавски дијал.:
- а) трстенички: села, — коленда — корийшад;
- б) чумићки: села, — сёла — љисама = љисама = љисама — белила — љовесама, — сёлами;
- 5) призренско-тимочки дијал.: сёла.

32. У војвођанским говорима постоји метатонијски акц. за леђи и сл. (везан за архаичне облике инстр. мн. и лок. мн.).

У тршићком се говору код плуралита тантум типа *враћа* у вези с предлогом јавља метатонијски акц. на *враћа*. Без предлога је: *враћами*.

Овакав метатонијски акценат није констатован ни у једном више штокавском говору у СР Србији.

33. Прилике у вези са скраћивањем дугих вокала у слогу трећем од краја код именице ср. р. са самогласничком основом могу се овако схематски представити:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
- а) тршићки: чељаде — чељадеши;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.: јајеши = селаниши;
- 3) новопазарски говор: дешеши = јајеши;
- 4) косовско-ресавски дијал.:
- а) трстенички говор:
- а) деше — дешеши;
- б) јајце — јајеши;
- в) кељче — кељеши;
- г) кљуце — кљуеси = кљуце — кљуеси;
- б) чумићки: јуне — јунеши.

34. Прилике у множинским облицима именица ср. р. са самогласничком основом и проширењем ї могу се овако схематски представити:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
- а) тршићки: дугмеша — дугмеша — дугмешима;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.: увеша — зрнеша — зрнешима;
- 3) новопазарски говор: љенеша — љенеша — љенешима.

На пomena. У новопазарском је: љлемена — љемена — љемена — љеменима = љеменима;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *дрвѣтѣа*, *дугмѣтѣа*, *кубѣтѣа*, *словѣтѣа*, *ћебѣтѣа*;

б) у чумићком је у зависним падежима у јдн. двојак акц.: *јдгњећта = јагњећта*;

5) призренско-тимочки дијал.: *кубѣтѣа*.

35. Акценат у ак. јдн. именица типа *рўка*, *вѣда*, *йланына* овако се схематски може представити:

1) источнокерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *глѣву = клўу*; *вѣду, дѣцу; лейдѣу*;

б) тршићки: углавном као код Даничића;

2) а) у већини је говора шумад.-војвођ. дијал.: *рўку; вѣду; брзину — на брзину = дубљину — у дубљину*;

б) у гружанској борачкој је: *рўку = рўку; вѣду; врућину (у йланину)*;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.: *рўку = рўку; вѣду; ледїну*. Напомена. С обзиром на то што је у косовско-метохијском и у ном. јдн. *рўка*, и у ак. јдн. је: *дѣшу ћи йам* (што значи да се силазни акц. јавља и у сантхију);

5) призренско-тимочки дијал.: *рўку; зѣмљу; дубину = у дубину*.

36. Акценат дат. јдн. именица типа *рўка*, *вѣда* може се овако схематски представити:

1) источнокерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *глѣви = глѣви; дѣци, зѣмљи*;

б) тршићки: *глѣви; рўчи; ћеци*;

2) шумад.-војвођ. дијал.: *вѣјсци = вѣјсци; зѣмљи = зѣмљи, дѣци*. Напомена. У гружанској борачкој регистровано је само: *рўчи*;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *рўкѣ (рўке); вѣде (вѣде)*;

б) чумићки: *глѣви; вѣди*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деклинација.

37. Акценат ном.-ак. мн. именица типа *рўка*, *вѣда*, *йланына* може се овако схематски представити:

1) источнокерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *рўке, снђе* (само код ове именице!); *лейдїе*;

б) тршићки: углавном као код Даничића;

2) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *граће; вѣде; на ледине = ледине*, а у гружанској борачкој: *рўке = рўке; вѣде; висине*.

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.: *rûke* = *rûke*; *вдде*;
ледине;

5) призренско-тимочки: *сїфре*; *зевње*, *ноге*, *сесїре*.

38. Акценат у дат.-инстр.-лок. мн. именица т. *рука* може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки:

а) тршићки: *грѣдама*, *двцама*, *рûкама*, *свињама*;

2) шумад.-војвођ. дијал.: *двцама* = *бвцама*, *рûкама*;

3) новопазарски говор: *глâвама*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *рукама*;

б) чумићки: *грањама* = *гранама*, *рукама*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деклинација.

39. Ген. мн. именица *рука*, *нога* гласи:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *рûкû*;

б) тршићки: *рûкû*, *нôгû*;

2) шумад.-војвођ. дијал.:

а) бачки господићиначки: *рûку* (*рûку*), *нôгу*;

б) сремски: *рûкû* = *рûку*, *нôгû* (*нôгу*);

в) мачвански: *рûкû*, *нôгû*;

г) колубарски: *рûкû* = *рûку*;

3) новопазарски говор: *рûкû*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) косовско-метохијски и трстенички: *рûкâ*;

б) чумићки: *рûку* = *рукijу*, *нôгу* = *ногijу*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деклинација.

40. Карактеристични су и ови ген. мн.:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *иїнзїјâ*;

б) тршићки: *вâрниџа*, *девојâка* = *ђевојđка*;

2) шумад.-војвођ. дијал.: *вâрниџа*, *девојâка*, *везачиџа*,
долинâ;

3) новопазарски говор: *иїнзїјâ*, *девојâка*, *берачиџâ*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички — *бундева*, *девојâка*, *везачиџа*, *долинâ* = *долина*;

б) чумићки: *карлиџа*, *девојâка* = *девојâка* = *девојјâка*, *орачиџа*, *иланинâ* = *иланинâ*;

5) у призренско-тимочком дијал. је аналитичка деклинација.

41. У шумадијско-војвођанском и косовско-ресавском акценату је диференцијални знак за значење код личних имена типа *Жика — Жика*, *Сава — Сава* (у гружанској борачкој а понекад и у Колубари је: *Љубо — Јика*).

42. Акценат у лок. јдн. именица ж. р. са сугласничком основом и силазним акцентом на почетном слогу може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *ӣăкосии*; *нĕмилости*; *свѣти*, *ћуди*; *йлесни*; *глѣни*; *рѫковѣди*;

б) трушићки: *нđчи*; *младости*; *цѣви*; *йамећи*;

2) а) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *нđчи* — *радости* (*младости*) — *рѣчи* (*масти*) — *йамећи* — *зайовећи*;

б) гружански борачки: *нđчи* — *млăдости* (само је у изразима „као баба у болести“, „носи црну мараму док је у жалости“) — *на масти* = *у бѣлoj масти* — *на глѣни* (*на йамећи*) — *у зайовећи*;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.: *нđчи* — *младости* — *цѣви* — *йамећи* — *йамећи*. У трстеничком акц. *младости* долази понекад и у осталим зависним падежима с истим наставком а у чумићком је у ген. јдн. и лок. јдн. *бѣлести* = *болести*, што све значи да и у овом случају постоји тенденција ујединачавања акцента у парадигми;

5) у призренско-тимочком дијал. је аналитичка деклинација.

43. Акц. у ген. мн. ових именица може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *нđћи*; *кай*; *йлесни*; *йдиради*, *јунади*;

б) трушићки: *нđћи*, *вечер*; *зайовећи*;

2) а) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *нđћи* (*нđћи*); *власти*; *мисли*; *унучади* (*дмади*);

б) гружански борачки: *нđћи*; *вѣсти* = *дѣжи*; *мисли* = *мисли*; *кrlјушти* = *крљушти*;

3) новопазарски говор: *ноћи*; *лажи*; *йлесни*; *јунади* = *кѣтирѣти* = *голени*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *нđћи*; *рѣч* = *рѣчи*; *кокоши*;

б) чумићки: *нđчи* = *нđћи* = *ноћију*; *рѣчи* = *рѣч*; *йакости* = *йакости*;

5) у призренско-тимочком дијал. је аналитичка деклинација.

44. Акц. у дат.-инстр.-лок. мн. ових именица може се овако схематски представити:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *кћерима*; *ћудима*; *йлеснума*; *йдирадима*, *јүнадима*;
 - б) тршићки: *костима*; *кокдшима*; *ријечима*;
- 2) а) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *кокдшима*; *речима*; *мислима*; *шемадима*;
- б) гружански борачки: *ћерима* = *ћерима*; *властима* = *властима*; *мислима* = *равнима*; *бурадима* = *бурадима*;
- 3) новопазарски говор: *кћерима*; *лажима*; *йлеснума*; *јунадима* = *костретима* = *голенима*;
- 4) косовско-ресавски дијал.:
 - а) трстенички: *ноћима* = *костијима*; *речима*;
 - б) чумићки: *костијима* = *ноћима* = *ноћима*; *йакостијима* = *йакостијима*;
- 5) у призренско-тимочком дијал. је аналитичка деклинација.

45. Овако се схематски могу представити прилике у вези с разликом у акценту неодређеног придевског вида међу облицима ж. р. јдн. и сп. р. мн., тј. облицима у којима је акценат измењен по Сосироровом закону, и облицима сп. р. јдн. и м. р. мн. и ж. р. мн., тј. оним облицима у којима овај закон није могао бити примењен:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *млад* — *млада* — *младо*;
 - б) тршићки: *млад* — *млада* — *младо*;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.: *сив* — *сива* — *сиво*;
- 3) новопазарски говор: као сјенички;
- 4) косовско-ресавски:
 - а) трстенички: *лено* *мое* *дејне*;
 - б) чумићки: *млад* — *млада* — *младо*;
- 5) призренско-тимочки дијал.: *гола* — *голо*.

46. Само су у сјеничком и новопазарском констатованы ови акценатски односи у неодређеном придевском виду којих нема код Вука и Даничића: *нов* — *нова* — *ново*; *смеђ* — *смеђа* = *смеђа* — *смеђе* = *смеђе*; *моддар* — *модра* — *модро*. За призренско-тимочки лик добър, који се јавља поред лица добър, Белић оправдано сматра да се развио према *добрá*.

47. Придев *гладан* овако се акцентује:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *гладан* = *гладан*;
 - б) тршићки: *гладан* — *гладна*;
- 2) шумадијско-војвођански дијал.: *гладан*;
- 3) новопазарски говор: као у сјеничком;
- 4) косовско-ресавски дијал.: *гладан*

- а) трстенички: *глăдан* = *глăдан*;
 б) чумићки: *глăдан*;
 5) призренско-тимочки дијал.: *глăдън*.

48. Карактеристични су ови акценти одређеног придевског вида:

- 1) источноХерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *нđвī* — *кřī* — *здрāвī* — *млāдī* — *чēсī* — *врāйnī* и сл.;
 - б) тршићки: *нđвī* — *здрāвū* — *блāгā* — *гđркī* — *đрвени* и сл.;
 - 2) шумад.-војвођ. дијал.: *нđвī* — *чīсī* — *млāдī* — *мđдрā* — *гđркī* — *đрвени*;
 - 3) новопазарски говор: *нđvī* — *кřī* — *здрāvī* — *млāдī* — *чēсī* — *врāйnī*;
 - 4) косовско-ресавски дијал.:
 - а) трстенички: *нđви* — *здрāвог* — *сīâрога* — *бёлога*;
 - б) чумићки: *новđ* — *иунđ* — *сīâрпi* — *младī* = *млади* — *маснă* — *никнī* — *гарада* — *ббси*;
 - 5) призренско-тимочки: *йросī* — *сīâрога* — *бёлога* = *белога* — *млा�дога* = *рицбога* = *свейбога* — *зимњбога* = *глăдни*.

49. Акценат одређеног вида придева на *-ен-* може се овако схематски представити:

- 1) источноХерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *зёмљанī* — *земљанī*;
 - 2) шумад.-војвођ. дијал.: *гвđзденī* — *водёнī*;
 - 3) новопазарски говор: *зёмљанī* — *земљанī*;
 - 4) косовско-ресавски дијал.: *земљанī*.

50. Акценат придева *висок*, *дубок*, *широк* овакав је:

- 1) источноХерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *вiсок*, *дùбок*, *шiрок*;
 - б) тршићки: *вiсок* — *вiсокī*, *дùбок* — *дùбокī*, *шiрок* — *шiрокī*;
- 2) шумадијско-војвођански дијал.:
 - а) мачвански: *вiсòк*, *дùбòк*, *шiрòк*; одр. *дёбёли*;
 - б) гружански борачки: *вiсок*, *дùбок*, *шiрок*;
- 3) новопазарски говор: као сјенички;
- 4) косовско-ресавски дијал.: *богâй*, *висòк*, *дубòк*, *ширòк*; одр. *богâйи* = *дубòкога*;
- 5) призренско-тимочки дијал.: *висóки*, *дебéло*.

51. Компаратив гласи:

- 1) источноХерцеговачки дијал.:

- а) сјенички: *марљивија*;
 б) тршићки: *чисиција*;
 2) шумад.-војвод. дијал.: *старчији*;
 3) новопазарски говор: *здравија*;
 4) косовско-ресавски дијал.:
 а) трстенички: *старда*;
 б) чумићки: *здравија*;
 5) призренско-тимочки дијал.: *стареји*.

52. Суперлатив гласи:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 а) сјенички: *најбржай*;
 б) тршићки: *најчистија*;
 2) у већини говора шумад.-војвод. дијал. је: *најмлађог* — у *најбогатијом* месецу, а у гружанском борачком: *најшашњи* = *најшашњи*, *најшаметнији*;
 3) новопазарски говор: *најбржай*;
 4) косовско-ресавски дијал.:
 а) трстенички: *најдебљи* — *највисокија* — *најшаметнија*;
 б) чумићки: *најболи* — *најсретни* = *најсретнији*, *најсретнија*;
 5) призренско-тимочки: *најбогатији*, *најсаднији* = *најсаднији*, *најдобру*.

53. Ген.-ак. и дат.-лок. личних заменица 1. и 2. лица јдн. и повратне заменице себе гласи:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 а) сјенички: ген.-ак. = дат.-лок.: *мene* = *мени*;
 б) тршићки:
 α) ген.-ак.: *мене* — *код мене* = *код мене*;
 β) дат.-лок.: *мени* — *о мени*;
 2) шумад.-војвод. дијал.:
 α) ген.-ак.: *мене* — *код мене* — *код мене*;
 β) дат.-лок.: *мени* — *о мени*.

У западном Срему и западној Мачви среће се и однос:

мени — *код мене*;

- 3) новопазарски говор: ген.-ак. = дат.-лок.: *мene*;
 4) кос.-рес. дијал.: ген.-ак. = дат.-лок.: *мени* — *између себе* = *између себе*;
 5) призренско-тимочки дијал.: ген.-ак. = дат.-лок.: *за мени*, *испод мени* = *мени ми казаше*.

54. У Мачви и у Колубари постоје ликови: *са мёндом* — *са ћебом* (исп. и тршићко: *са ћебом*). То акценатски одговара трстеничком: *мондом* = *мёндом*. У сјеничком и новопазарском је: *зда ћебом*.

55. И у сјеничком, и у тршићком, и у шумад.-војвођ., и у кос.-рес. је: *он*.

56. У сјеничком и новопазарском је *њих*, а у тршићком и шумад.-војвођ.: *њих(x)*.

57. Ген.-ак.) и дат.-лок. заменице *мђ* гласи:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *моѓа, моѓму;*
 - б) тршићки: *мђг(a), мђм(e);*
- 2) шумад.-војвођ. дијал. — као у тршићком;
- 3) новопазарски говор — као у сјеничком;
- 4) кос.-рес.-дијал.: *мђега.*

58. Присвојна заменица 3. л. јдн. ж. р. гласи:

1) источнохерцеговачки дијал.:

- а) сјенички: *њена = њојзин, -ина, -о;*
- б) тршићки: *њен = њезин;*

2) у већини говора шумад.-војвођ. диј. је: *њеног = њене = њезин*, а у гружанском борачком: *њен = њезин;*

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) кос.-рес. дијал.: *њојан — њојнога;*

5) призренско-тимочки дијал.: *њојан, њојна.*

59. О осталим карактеристичним појавама у вези са заменичким акцентом постоје ова обавештења:

1) источнохерцеговачки дијал.:

- а) сјенички: *чијега, чијему;*
- б) тршићки: *двјј (двјј), ђд овог — чији — ђдог = ђдга;*

2) шумад.-војвођ. дијал.: *двјј = ђвјј (ђд овог = на ову) — кђиј — чији — ђдга;*

3) новопазарски говор: *овја, овђа, овдоме — кој — чија, чијега, чијему;*

4) косовско-ресавски дијал.: *овим Милану сесира — који, кђега = којега = чији, чијега — ђдга = ђога;*

5) призренско-тимочки дијал.: *овбј, овѓ, овдому — којега — чијб, чијбга — ђбга.*

60. О карактеристичним појавама у вези с акцентом бројева постоје ови подаци:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *један, једног — двема (дљема);*

б) тршићки: *један = један, једног — двима = двема — ђрвј — седма;*

2) шумад.-војвођ. дијал.: једнога — двеју — обадвеју
— љуби = љуби — седми;

3) новопазарски говор: једнога, једноте — двема
(дљема);

4) косовско-ресавски дијал.: једнога — двема =
= двема — љуби (трстенички) = љуби (косовско-метохијски) — седми (трстенички, косовско-метохијски) = седми (косовско-метохијски);

5) призренско-тимочки дијал.: једнога = једнога
— љуби.

61. Инфинитивни акценат може се овако схематски представити:

1) источнокерцеговачки дијал.:

а) сјенички: јзети(u) — љуби — донети(u) — умреши —
доти — вјти — љас — љи = љи;

б) тршићки: увјети — довести — донети — јмреши — љизети =
изјети — јти — вјети — љасти — љети;

2) шумадијско-војвођански дијал.: извјети = љизвјети —
довести (дловести) (С, М), довести (К) — донети (донети) (С, М),
донети = донети (К) — јмреши (умреши) (С, М), јмреши = јзети (К)
— љизети = изјети (и сл.) (С, М), изјети (дотијети) (К) — доти (С, М), доти
(јпети) (К) — вјети — љети — љи;

3) новопазарски говор: ојпети — љуби = љаси —
донети — умреши = умреши — изјас — доти — вјти — љас — љи;

4) косовско-ресавски дијал.: исјпети — исјуби —
донес — умреши, јзети (Ресава: умреши) — ојјас — доти (К-М) — вјти —
љас — љи = љи;

5) у призренско-тимочком дијалекту нема
инфинитива.

62. Аориски акценат може се овако схематски представити:

1) источнокерцеговачки дијал.:

а) сјенички: срдиште — лего(x), леже — љизби(x), љизби — жијиве
— здабрину се — донесо(x), донесе — љпресе — бранити — гдити — кле(x),
заклете(x), кле, здакле, клесмо, заклесмо — љизумрет;

б) тршићки: седе — најиша — не виђе — љизгоре — донесе —
љевуче — љшроват — здржка;

2) шумадијско-војвођански дијал.: седе (М) —
љизиће (изиће) (М) — слејже (М) — дкрену (С), цикну (М) — љреби (М)
— љказа се (М), љовика (К) — љрича, зданиша (М), изгуре (К) — жијиви
(М) — љизгину (М) — увједо — љизнесе (М) — здасмеја се (М) — љашкова
(М) — љрбчишта (М), венча, развенча (М) — љради (М) — љушти, ћази
(М) — здражса (С) — љрд, љира, љзайр (П) — зед, ћазва, ћазв (П);

3) новопазарски говор: *срѣће* — *лѣго(x)*, *лѣже* — *їзби(x)*, *їзбї* — *жїве* — *зѣбрину се* — *донѣсо(x)*, *дѣнесе* — *їрѣсе* — *бранї* — *гїнї* — *клѣ(x)*, *заклѣ(x)*, *клѣ*, *заклѣ*, *клѣсмо*, *заклѣсмо* — *їзумрѣ*;

4) косовско-ресавски дијал.: *сѣде* = *седѣ*, *седомо* — *наниће* — *излегђ*, *їзлејсе*, *излѣгоше* (К-М) — *завѣну* — *зѣврну* — *уби* (К-М) — *йлѣто* = *йлѣтѣ* — *їзнесе* (К-М) — *їскунова* — *дбори* (К-М) — *зѣклѣ* = *заклѣ* (1. ск.);

5) призренско-тимочки дијал.: *дїксе*, *їодїксе* — *оїшидѣ* (*бїшиде*) — *лѣже*, *лѣгомо* — *бїрену се* — *уби га*, *їоби* — *викї*, *ўїиса* — *пїшиї*, *зѣвлада* (*расклиїа*) — *видѣ* — *жївѣ*, *їблуде* — *ўзгоре* — *їбгину* — *одвѣдо*, *одвѣдше* — *донѣсо*, *їонесе* = *дѣнесе* — *навуچе*, *їбвуче* — *їцува*, *їбцува* — *чишиї*, *їрочиїта* — *їбзaborавља* — *їражкї*, *ўџени* — *склонї* = *дбори* — *лекї* = *їблежка* — *їсїра* — *їбзва* — *ўмре* = *умрѣ* — *їбсече* = *исече*.

63. Акценат глаголског придева радног може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сjenички: *їїнїла* — *дїззала* — *глїдало* = *глїдїло* — *мѣшиао*, *-ала*, *-о* — *їрѣсї*, *їрѣсла*, *-о* — *їекї*, *їекла*, *-о* — *лѣгђ*, *лѣгла*, *-о* — *дїнїо*, *дїнїла*, *-о* — *ўмро*, *ўмrla*, *-о* — *їрїдобїла* — *дїо*, *дїла*, *-о* — *дїшао* — *їшао*;

б) тршићки: *їдгїнї* — *глїдала* — *їїсїнио* — *вїхела* — *чишила*, *дїешишьла* — *вїкла*, *увїкла* = *дїзбїла* — *їлїла*, *исїекла* — *кїйовала* — *їрїжїла* — *дїнїла* — *їбїчїла* — *дїбїла* — *їрїдїла* — *їзишиб* = *изашб*;

2) шумад.-вожњ. дијал.: *мїдно*, *їдгїнї* (М) — *балдисо* (Ш) — *ўзјашио* (М) — *їдвайїал су* (М) — *вїдими* (М) — *мѣћб* (К), *мѣћала*, *їдмѣћїла* (М) — *чишиї* = *чишио* = *їрочишиїла* — *їоїшукли* = *їдїшукли* (С) — *їлїле* = *їлїле* (С) — *рїкб* (С) — *дрб* (К) — *ббловб* (К) — *сїїјїали смо* (К) — *дїно* (М), *їднїла* (К) — *зїузо* (М) — *дїбро* (М) — *дїбїли* (К) — *їрїдї* (М) — *дїшиб* (М) — *їзишиб* = *їзишило* (С, М);

3) новопазарски говор: *їїнїла* — *дїззала* — *глїдало* = *глїдїло* — *мѣшиао*, *-ала*, *-о* — *їрѣсї*, *їрѣсла*, *-о* — *їекї*, *їекла*, *-о* — *лѣгђ*, *лѣгла*, *-о* — *дїнїо* — *їла*, *-о* — *ўмро*, *ўмrla*, *-о* — *зїдобїла* = *зїдобїла* — *дїо*, *дїла*, *-о* — *изшило*;

4) косовско-ресавски дијал.: *їогїнї* (Т) — *рїзао* (Т) — *їёвао*, *їрїглїдао* (Т) — *мїслио* (Т) — *вїдио* (Т) — *глїдїо*, *оглїдїо* (Т) — *задебљїо* (*їрочишиїо* = *їрїчїшио*) — *їрїсо*, *увїко* (Т) — *їлїла* (К-М) — *мїго* (Т) — *їдборао* (Т) — *куїовала* — *бїжїао*, *издрїжїла* — *дїно* (Т) — *ўзо* (Т) — *їрїбїрао* (Т) — *увїио*, *увїла* (Т) — *їрїдо* (Т) — *оїшиши*, *оїшишио* (Т), *оїшиао*, *оїшиши* (К-М);

5) призренско-тимочки дијал.: *їогїнїл*, *изгинїла*, *изгинїло*, *кїмнул*, *нѣ мрднуло* — *балдисїл* — *їодїшиїл*, *сврїїали* — *вїшиїл*, *глїдала*, *чекїли* = *глїдїали* — *завадїли* — *виделе* — *глїдїали* — *лїгїла* — *зарасло* — *грїбли*, *уйлїла* — *лїгїла*, *рекїл* = *рїкал*, *рекїла* = *реклї* — *изорїл* — *уковїл* — *бундуковїли* — *одрїжїл*, *бїжїала*, *залежїши* — *їонесла* =

= занéли = бднели — узéл, ошéла, узéли — сабрáло — обавýли = нé раз-
вило — ѫродáл, ѫродалá, исýробалó — ошýшао = ошýшáл, ѫошáл (шóшáл),
дошлá, дошлó, дошлý.

64. Акценат глаголског придева трпног може се овако схематски представити:

1) и с т о ч н о х е р ц е г о в а ч к и д и ј а л . :

а) с ј е н и ч к и : јéдена, јéден, јéдена = јéден, јеједéна — осé-
чена — дубéна — гúрнýна — бивéн, бивéна, -o — ѫзигрáн, -a, -o — чíйтáн,
-a, -o — вðјен, -a — дáн, дáна, дáно = дáш, дáшта, дáшто — ѹнéшá — клéш,
клéшта, -o = ѽклéш, -a, -o;

б) т р ш и Ѯ к и : ѫроливéна, добивéна, добивéна = дðбíш, -a —
дáш, -a, -o — донéшен, донешéна = дðнéш, -a — учињéна;

2) ш у м а д и ј с к о - в о ѡ в о ѡ а н с к и д и ј а л . : ѵзједен (Ш)
— сéчен (Ш), ѫдсéчен (К) — вéжсéне, извéжсéне — наéшá (М), убијéни
(М) — кðйáна, искоýáна (К) — бáцáн (М) — нðшен (Ш), вíјен (Ш) —
донешéно (М) — ѫрðсýна (М) — звáну, наéшáна (М), звáна, наéшáна (К)
— начињен, начињéна (М, К);

3) и в о п а з а р с к и г о в о р : јéдена, ѫојéден, ѫојéдена — осé-
чена — дубéна — гúрнýна — бивéн, бивéна, -o — ѫзигрáн, -a, -o — чíйтáн,
-a, -o — вðјен, -a — дáн, дáна, дáно = дáш, дáшта, дáшто — ѹнéшá —
клéш, клéшта, -o = ѽклéш, -a, -o;

4) к о с о в с к о - р е с а в с к и д и ј а л . : изедéн (Т) — изé-
дена (К-М) — сечéн = сéчен (T) — ѫчéн, ѫчéна — ѫоднáшá (T),
бивéн, бивéна, избивéн (T) — изнðшен = изношéн (T) — вíјен = вијéн (T) —
сáздана (ж. р.) (К-М) — ѹнéшá (ср. р. мн.) (K-M), дðнéш = донешéн,
донешéна (T) — наéшáна (T) — наéшрано (K-M) — учињене (K-M);

5) п р и з р е н с к о - т и м о ч к и д и ј а л . : изéдена — исéчени
— овриéно = овршено, издúбено — дíгнýш — бíјено, ѫокрýјена, ѫбýш =
= ѫбýш — искубáни, рачéшљан — забáцано, наїфáна, ичýшане — ројéн —
вíјен — ѫрðдашто, ѫбзнани — изнéшено — зáклейши, ѫрðклейша (шро-
клéш) — сéзвана.

65. Презентски акценат може се овако схематски представити:

1) и с т о ч н о х е р ц е г о в а ч к и д и ј а л . :

а) с ј е н и ч к и : дðђем — ѫдём — јéдёмо — рёчём = рёкнём —
шрёсём — жи́вимо — ѫгра(j)у — сáшва(j)у — ѫечéмо, дíечёмо — зáкупнём
— дðнесём — зовéмо, ѫдзовёмо — ѫмáмо, ѫрочи́шам, ѫознáмо — ѫизвијем
— ложíммо — мòгу (Мусл.: мòгу, мðреши);

б) т р ш и Ѯ к и : наéже = ѫдђёмо — ѫдём — јéдёмо, ѕéдёу — берéмо —
шрёсёмо — жу́рй — ѫграју се — кðйам — шéшайу се — ѫечéмо, исéдёће —
— дðнесём = дðнесё се — дðзовём — чи́шамо — сједимо — бројимо —
шрðлијё — ломимо, ѫрёломимо — (1. сг. :) мòгу = мðжем, (3. пл. :) мòгу =
= мðжу = мðру — ѕéку, ѕéши, ѕéмо, ѕéу — нéће, нéћемо;

2) шумад.-вожоћи. дијал.: *дôђем = ѹдôђем — ѹдем* (нек ѹдѣ) = *їдем* (нè идем = нè идем) — *јёдемо* (М) — *рекне* = *уречу* (М) — *беремо* (бेћу) (М) — *обуће* (М) — *мáри* (М) — *живимо* — *ѝграју* (М) — *кóйам* = *кóйаш*, *искóйају* = *искóйају* (М) — *сирéмају* — *иечимо*, *довéдем* = *доведени* — *закўнём* (Ш) — *донесём* = *донесе се* — *иоздвë* = *иозове* — *ѝрочиштам* (Ш) — *блóу* (М) — *задржí* = *задржи* (С, М) — *иijем* = *иijе*, *нáијије* — *иренокимо* (М) — *ја не мòгу* = *нè могу да кáжем* (М) — *нéхја* (М), *нéхеш* (Ш), *нéхемо* (Ш), *нéхе* (Ш);

3) новопазарски говор: *дôђем = ѹдем = идем* — *јёдемо* — *речем* = *рекнem* — *шрêсем* — *живимо* — *ѝгра(j)у* — *сйава(j)у* — *иечимо*, *наилéштëше* — *закўнём* — *донесём* — *зовимо*, *иоздвëмо* — *ѝрочиштам*, *иознáмо* — *избýјем* — *ложимо*;

4) косовско-ресавски дијал.: *иijу — ѹдем = идем = јем, је* (К-М) — *рекнem* (К-М) — *шерем*, *шеремо* (К-М) — *шрêсем*, *исшрêсем* (К-М) — *живуримо* — *зажсúштам* (К-М) — *игрám*, *игрáју* (К-М) — *искóйлем* (К-М) — *ѝрчай*, *ѝрббау*, *изврдáвау* — *иечимо* (Т), *исиечем*, *исиечем* — *закунём* = *закўнэм* (Т) — *донесём* = *донесем* (К-М) — *иозвëм* = *иоздвëм* — *ѝрочиштам* = *ѝрочиштам* (Т) — *иоседим*, *иоседимо* (К-М) — *ѝрејчим* (Т), *издржим* — *иобýју* — *иолдожим* (К-М) — (1. сг. :) *мòгу* (К-М) — *иijу*, *иijеш*, *иijемо*, *иijе* = *иijу* = *иheју* (К-М) — *нéхју*, *нéхеш*, *нéхемо*, *нéхе* = *нéхју* = *нéхеју* (К-М);

5) прizренско-тимочки дијал.: *ѝрдем, ѹдjем — ѹдем, ѹдемо, ѹдeши* — *једем* — *рече*, *урече* — *збре*, *ѝрибéрем* — *ио-вуче* = *обуче* — *нагвири*, *живим*, *живимб* = *живиши*, *оживи* — *ѝграју*, *искau* — *кóйаш*, *окóйам* — *назабáдају*, *дáвау*, *нéмау*, *зайштaу*, *свýрау* — *ио-бодé*, *иоведем* — *закунём се* — *однесé* (однёсе) — *зóэ*, *зовимо*, *назовé* — *вénча*, *иимам* — *иоседимé*, *умéм*, *не ўмемо* — *безкý*, *бекимб*, *држимó*, *обдржáни* — *живимо* — *иijе* = *иijеш*, *иijештëше*, *иийáјем* = *найијéм се* — *ломши*, *нó-чим*, *учини* = *чини* — *мòгу* — *бчу*, *бхемо* — *нéчу*, *нéчимо*, *нéчеш*.

66. Имперфекатски акценат може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *јёдаше* — *шрêдаше* (*шредáсмо*) — *шрêсá(x)*, *шрêсаше* = *шрêсијаше* — *иijаше* — *мòгаше* = *могадијаше* — *куњаше* = *кùнијаше* — *шдњаше* — *шрњаше* = *шрнијаше* — *чўјаше* — *убачиваше* — *скákаше* — *глèдаше* — *знàђасмо* = *знадијасмо* — *иийáши* — *чийáши* — *шрдњаше* — *вðзаше* — *ломљáсмо* = *лòмљáсмо* — *живљá(x)*, *живљáсмо* — *бijаше*;

б) тршићки: Чува се једино облик *бијаше*;

2) шумадијско-вожоћански дијал. Забележени су само ови облици: *зваше* (М) — *бијаше* (С), *бijаше* (К), *беше* (М, К);

3) новопазарски говор: *јёђаше* = *јёдаше* — *шрêдáх*, *шредáши* — *шрêсá(x)*, *шрêсаше* = *шрêсијаше* — *иijаше* = *идаше* — *мòгаше* = *могадијаше* — *куњá(x)*, *куњаше* = *кунијаше* — *шдњаше* — *шрњаше* — *чўјаше* — *доказиvаше* — *скákаше* — *глèдаше* — *знàђасмо* = *знадијасмо* — *иийáши* — *чийáши* — *околишаше* — *вðзаше* — *ломљáсмо* — *живљá(x)*, *живљáсмо* — *бijаше*;

4) косовско-ресавски дијал.: *ића*, *ићаше*, *ићаше*,
ићамо, *ићасиће* = *ићасиће*, *ићај* (Т) — *коћаше* (Т) — *имаћа* (К-М) — *вољаше* (Т), *жеља*, *жељамо* = *желамо* (Т) — *држача*, *држаче* и *држаше* или *држачадијаше* (у јдн.), *држадајмо*, *држачајаше*, *држачајају* или *држачадијамо* итд. (у мн.) (Т) — *бда*, *бда*, *бда*, *бдамо*, *бдасиће*, *бдају* = *бадија*, *бадије*, *бадијамо*, *бадијасиће*, *бадијују* (*бећадају*, *бећадију*) (Т);

5) призренско-тимочки дијал.: *влачеше* — *йдеши* — *мбјесиће* (3. јдн.) — *йереше* — *чујеше* — *казеши* — *йеваше* — *знајеше*, не *знадеу* — *коћајемо* — *ја ймаши* — *вдеше* — *велеше* = *велеши*, *учеше* — *живеше* = *живеше* — *волеше* — *држеше* — *ја бе*, *беше* (1, 2, 3. јдн.), *бё(c)мо*, *бёсши*, *бёу*.

67. Императивски акценат може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *зайлети* — *йди* — *йочни*, *заузми* — *зди* — *рди* — *вдди*, *вдшиће* — *викни*, *викниће* — *скачи*, *скачиће* — *йешачиће* — *вади*, *вадимо* — *чијад(j)*, *чијад(j)иће*;

б) тршићки: *йди*, *йдшиће*;

2) шумадијско-вођанско-коњански дијал.: *йди* (П) = *йди*, *нё иди* = *не љди* (Ш) — *јузми*, *зајуми* (П) — *јирчи*, *јирчи* (П);

3) новопазарски говор: *йлети*, *ойлете* — *йди* — *рди* — *вдди* — *вдшиће* — *викни*, *кренети* — *скачи*, *скачиће* — *јешачи*, *јешачиће* — *вади*, *вадимо* — *чијад(j)*, *чијад(j)иће*;

4) косовско-ресавски дијал.: *унеси* (К-М) — *ишиће* (К-М) — *чиши* (К-М) — *дисиће* (Т) — *обали* (Т) — *ичујај* (Т);

5) призренско-тимочки дијал.: *донесеши*, *йонесеши*, — *йди*, *йдеше* — *јирекфеше*, *чињеше* — *йомблеше* = *јушишеше* (*јушишеше*), *јудри* — *маниши* — *искачеше* — *йлешеше* = *пласишеше* — *шегљеше* — *ймајмо* — *јирчеше*.

Берислав М. Николић